

УДК 334.02

**С.М. Шкарлет**, д-р екон. наук, професор**І.В. Горшунова**, канд. екон. наук, доцент

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

## ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

*Стаття присвячена дослідженню ролі психологічної служби в освітньому просторі вищого навчального закладу у світлі інноваційних реформ вищої школи, а також визначенню організаційно-методологічних орієнтирів формування, діяльності і розвитку такої служби.*

**Ключові слова:** інноваційний розвиток освітнього простору, психологічна служба вищого навчального закладу, методологічні основи діяльності психологічної служби.

*Статья посвящена исследованию роли психологической службы в образовательном пространстве высшего учебного заведения в свете инновационных реформ высшей школы, а также определению организационно-методологических ориентиров формирования, деятельности и развития такой службы.*

**Ключевые слова:** инновационное развитие образовательного пространства, психологическая служба высшего учебного заведения, методологические основы деятельности психологической службы.

*The article investigates the role of psychological services in the educational space of the university in the light of innovative reform of higher education, as well as certain institutional and methodological guidelines formation, operation and development of the service.*

**Key words:** innovative development of educational space, the psychological service of the university, the methodological basis of the psychological services.

**Постановка проблеми.** В умовах формування інноваційної економіки надзвичайно важлива роль відводиться вищій освіті, яка покликана виховувати майбутніх професіоналів, керівників інноваційного складу і потребує відповідного реформування. Крім того, створення європейського освітнього простору в рамках Болонського процесу започаткувало інноваційні підходи до організації вищої освіти з метою формування молодого покоління, котре мислитиме й працюватиме на якісно новому рівні. Удосконалення освітньої парадигми вищої школи висуває певні вимоги до національного освітнього простору в цілому та освітнього простору вищого навчального закладу (ВНЗ) зокрема.

Реформування освітнього простору ВНЗ передбачає проектування цілісної розвивальної системи, яка створює простір можливостей для всебічного розвитку всіх учасників освітнього процесу. Визначення конфігурації цього простору пов'язане з проектуванням його складових – окремих елементів, котрі надають йому стабільності, унікальності, неповторності, трансформують та розвивають його, що сприяє інтеграції освітнього простору в інші соціальні простори.

Проектування освітнього простору та окремих його компонентів можливе за умови конструктивного використання законів та механізмів людської психіки під час вирішення завдань, котрі постають перед системою сучасної освіти, під час вдосконалення сучасної освітньої парадигми, впровадженні освітніх інновацій. Тому нагальною постає потреба у психологічних службах ВНЗ як компонентах їх освітнього простору, котрі сприятимуть формуванню інноваційного мислення, нових життєвих установок сучасної студентської молоді; розвитку особистості, здатної взяти відповідальність за себе та свою долю; формуванню необхідних навичок та вмінь у сфері поведінки на ринку праці, інноваційного стилю життя; професійному самовизначенню та самовдосконаленню майбутнього фахівця.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми формування та розвитку психологічної служби в системі освіти, узагальнення досвіду та наукове обґрунтування її практичної організації в освітньому просторі ВНЗ здійснювали: К.А. Абульханова-Славська, М.Р. Бітянова, Л.Ф. Бурлачук, Ю.З. Гільбух, К.М. Гуревич, М.Д. Дворяшина, І.В. Дубровіна, Ю.М. Забродин, Е.А. Клімов, Б.Б. Коссов, А.І. Крупнов, К.К. Обозов, Р.В. Овчарова, В.Г. Панок, А.М. Прихожан, Н.І. Рейнвальд та ін.

Окремі компоненти психолого-педагогічного супроводу в змісті освітньої діяльності досліджували: М.Р. Бітянова, Н.Г. Обухова, Ю.В. Слюсарев та ін.

Питання психологічної підтримки, допомоги, захисту, сприяння розвитку особистості, її становленню та самореалізації розглядали: А.Г. Асмолов, Е.В. Бондаревська, І.А. Волошина, Л.Я. Газман, І.В. Дубровіна, А.Г. Лідерс, А.С. Ткаченко й ін. У наукових публікаціях доводиться, що професійне становлення студентів буде ефективнішим і конструктивнішим, якщо в рамках діяльності психологічної служби ВНЗ реалізовуватимуться програми психологічного супроводу, підтримки, сприяння їх розвитку.

Особливості розвитку творчої особистості, активізації пізнавальної діяльності в процесі навчання визначали педагоги-класики Я.А. Коменський, І.Г. Песталоцці, А. Дістервег, І.Ф. Гербарт, Г.С. Сковорода, К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський.

Проблеми формування та розвитку творчого потенціалу студентів розглянуті у Д.Б. Богоявленської, Л.С. Виготського, В.В. Давидова, І.І. Драч, Д.Б. Ельконіна, О.М. Леонтьєва, В.О. Моляко, І.Т. Огороднікова, Я.О. Пономарьова, С.Л. Рубінштейна, Г.І. Щукіної та ін.

**Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.** У роботах науковців наголошується, що особистісне та професійне становлення студентів буде ефективнішим і конструктивнішим, якщо в межах діяльності психологічної служби ВНЗ реалізовуватимуться програми психологічного супроводу, підтримки, сприяння їх розвитку.

Проте недостатньо представленими є дослідження щодо методологічних основ організації психологічної служби ВНЗ, уявлення про пріоритетні цілі та завдання діяльності в сучасних умовах інноваційних трансформацій у системі вищої освіти.

**Мета статті.** Головною метою цієї статті є розкриття ролі та значення сучасної психологічної служби в освітньому просторі ВНЗ, яка буде сприяти інноваційному розвитку та якісним змінам у системі вищої освіти щодо підготовки конкурентоспроможних, мобільних, ініціативних, креативних фахівців.

**Виклад основного матеріалу.** Стратегічні зміни інноваційного розвитку вищої освіти та загальноосвітні тенденції України вимагають психологічного супроводу навчально-виховного процесу й у вищих навчальних закладах, через створення психологічної служби.

В Україні психологічна служба системи освіти була створена більш 20 років тому і діє відповідно до Закону України «Про освіту» (від 23.05.1991) та Положення про психологічну службу системи освіти України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 23.07.2009 р.

Психологічна служба є частиною системи освіти, тому її основні завдання і функції виходять з місії системи освіти. Задекларовані у статті 6 Закону України «Про освіту» принципи гуманістичного характеру освіти, пріоритету загальнолюдських духовних цінностей, життя та здоров'я людини, свободи розвитку особистості та адаптивності системи освіти до рівня та особливостей розвитку особистості повинні бути організаційно забезпечені системою освіти. Відповідно, місія психологічної служби полягає у забезпеченні розвиваючого характеру освіти, тобто психолого-педагогічних умов для успішного вирішення завдань навчання та розвитку.

Психологічна служба ВНЗ – відносно нове явище в порівнянні з психологічною службою в інших соціальних сферах і системах освіти. Так, у Наказі Міністерства освіти і науки України від 30.12.2009 № 1248 «Про покращання соціально-педагогічного і психологічного супроводу навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації» відзначається, про необхідність:

1) ректорів ВНЗ III-IV рівнів акредитації, будь-якої форми власності і підпорядкування:

- вжити відповідних заходів для організації діяльності психологічної служби;

– переглянути та внести зміни до статутних документів психологічної служби у тих закладах, де вона вже існує, відповідно до «Положення про психологічну службу системи освіти України», затвердженого наказом МОН від 02.07.2009р. № 616, зареєстрованого у Мін'юсті 23.07.2009 за № 687/16703;

– щорічно, починаючи з 2010 р., до 10 червня надавати інформацію про діяльність психологічної служби ВНЗ до Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи за встановленою формою;

2) Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи:

– здійснювати щорічний моніторинг розвитку психологічної служби у ВНЗ III-IV рівнів акредитації на основі інформації, що надається такими закладами, та у термін до 1 жовтня подавати узагальнену інформацію до департаменту вищої освіти міністерства;

– надавати практичну допомогу ВНЗ в організації діяльності психологічної служби;

– проводити навчальні семінари, консультації, тренінги для представників цих психологічних служб.

Дослідження проблем, методологічних підстав діяльності, доцільності створення, функціонального змісту роботи психологічної служби ВНЗ почали проводити як вітчизняні, так і зарубіжні науковці [4; 5; 6; 8; 9; 10].

Сьогодні дискусії йдуть про організаційну структуру, місію, зміст завдань психологічного супроводу у ВНЗ тощо [11]. Але сперечатися про необхідність існування психологічної служби в освітньому просторі сучасного ВНЗ немає потреби. Для всіх зараз стало очевидним, що модернізація вищої освіти потребує змін у навчально-виховному процесі ВНЗ та підвищеної уваги до складного феномену особистості майбутнього фахівця і, як наслідок цього, використання психологічних знань практично в усіх сферах професійної діяльності.

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (далі Міністерство) спільно з Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи за результатами проведеного моніторингу розвитку психологічної служби у ВНЗ України у 2011/2012 н. р. підготували інструктивно-методичні рекомендації щодо діяльності працівників психологічної служби у 2012/2013 навчальному році, де підкреслюється про необхідність вжиття заходів щодо максимального забезпечення закладів освіти практичними психологами та соціальними педагогами, а також налагодження належного психологічного супроводу всіх учасників навчально-виховного процесу, у тому числі й у ВНЗ.

Результати проведеного моніторингу свідчать про активізацію розвитку психологічної служби у ВНЗ III-IV рівнів акредитації, але підкреслюють що цього недостатньо і що наразі не існує єдиної, чітко визначеної структурно-функціональної організації такої служби. В Україні існують різні організаційні форми психологічного супроводу у ВНЗ: посада практичного психолога; психологічний центр; психологічна лабораторія; психологічний кабінет; психологічна служба; психологічний сектор; група практичної психології; психологічна консультація; психологічний відділ тощо. Але їх кількість у ВНЗ, на цей час, дуже мала (таблиця). У більшості ВНЗ задоволення нагальних потреб у психологічному забезпеченні навчально-виховного процесу здійснюється науково-педагогічними та педагогічними працівниками за відсутності належного фінансування та матеріально-технічного забезпечення – на волонтерських засадах, що викликано нагальною потребою у цьому [7].

Таблиця

*Організаційні форми психологічного супроводу у вищих навчальних закладах України у 2010/2011 навчальному році*

<b>Організаційні форми психологічного супроводу у ВНЗ</b>	<b>Кількість ВНЗ</b>
Окрема посада практичного психолога	17
Психологічний центр	5
Психологічна лабораторія	3
Психологічний кабінет	3
Психологічна служба	2
Психологічний сектор	1

Джерело: складено автором за даними [2].

Результати аналізу інформації зі звітів ВНЗ свідчать про те, що у психологічних службах ВНЗ майже відсутні ставки соціальних педагогів (лише 2 з 41 ВНЗ), частково функції соціальних педагогів виконують практичні психологи (9 з 41 ВНЗ), а соціально-педагогічний супровід навчально-виховного процесу здійснюється не в повному обсязі – лише окремі види робіт з обмеженою кількістю студентів, за відсутності методичного та матеріально-технічного забезпечення.

В інструктивно-методичних рекомендаціях щодо діяльності працівників психологічної служби у 2012/2013 навчальному році підкреслюється, що *особлива увага має приділятися підбору та створенню найбільш ефективних форм і методів індивідуальної та групової роботи психологічної служби ВНЗ* зі студентами і викладачами (психопрофілактичні і психогігієнічні, діагностичні, консультаційні, розвиваючі й корекційні методики), спрямовані на саморозвиток, самоактуалізацію і самореалізацію особистості, що сприятиме процесу соціально-психологічної адаптації студентської молоді, а також відзначається, що *ВНЗ III-IV рівнів акредитації потребують особливої допомоги:*

- організаційно-нормативної (документального визначення організаційної і функціональної структури психологічної служби та статусу її працівників);
- фінансової (визначення та забезпечення джерел фінансування та матеріально-технічного забезпечення діяльності психологічної служби);
- науково-методичної (надання науково-методичних рекомендацій щодо форм, методів та змісту діяльності практичних психологів та соціальних педагогів);
- інформаційної (обмін передовим досвідом та інноваційними технологіями, організація науково-практичних конференцій та семінарів).

Очевидно, що *необхідність створення та подальшого розвитку психологічної служби у ВНЗ викликана проблемами в системі професійної вищої освіти, зокрема, у становленні особистості професіонала*. Крім того, під час дослідження та обговорення освітніх технологій (єдність цілей, змісту та методів навчання) чітко усвідомлюється необхідність дидактичної відповідності їх не тільки предметному змісту, а й психологічним, соціально-особистісним особливостям майбутніх фахівців. Сучасне суспільство реально зіткнулося з тим, що професійна підготовка студентів не може обмежитися тільки професіографічними складовими. *Необхідна всебічна розробка компетентнісного підходу*, складовою частиною якого є створення умов для повноцінного особистісного розвитку професіоналів [11].

*Сучасна психологічна служба ВНЗ* – це кардинально нова служба. Нова психологічна служба ВНЗ – це інтегрована система, яка повинна об'єднувати в собі основні структурні складові: психологічну діагностику (індивідуальну і групову), консультування, психологічну профілактику, пропаганду психологічних знань, соціально-психологічну адаптацію студентів у навчально-професійній діяльності, підвищення рівня їх духовного розвитку та психологічної культури, тренінгові заняття, семінари, конференції тощо.

Особливо нагальною постає проблема *створення психологічних служб у технічних ВНЗ*, особливо в тих, де немає кафедри психології. Проте у студентів цих закладів такі ж самі проблеми, як і у студентів гуманітарного профілю. Більше того, можливо, саме в технічних ВНЗ психологічна служба найпотрібніша, оскільки якщо студент-гуманітарій в умовах її відсутності може звернутися по консультацію до психолога-викладача, то студенти технічних ВНЗ цього позбавлені.

Системна, цілеспрямована робота фахівців психологічної служби технічного ВНЗ дозволить знизити гостроту студентських проблем. Тренінгові заняття на адаптацію до групи, до навчального закладу, індивідуальні і групові консультації, психологічна профілактика повинні проводитися для студентів усіх спеціальностей, у тому числі і технічних. Психологи можуть консультувати студентів з питань самоорганізації і планування часу, психологічної готовності до сесії і поведінки на іспиті, навчати прийомам релаксації та саморегуляції, допомагати справитися з емоційними труднощами в період адаптації, вирішити проблеми міжособистісних відносин і спілкування в студентських групах. Більш того, психологічна служба може багато в чому допомогти й викладачам технічного профілю (семінари, тренінги, тощо).

Для того, щоб такі психологічні служби створювались та розвивались, необхідно провести дослідження щодо узагальнення та аналізу наявного досвіду їх роботи у вітчизняних та зарубіжних ВНЗ, визначити методологічні основи, концепцію діяльності психологічної служби, створити відповідну правову базу. Але, незважаючи на те, що проблемне коло питань організації психологічної служби у ВНЗ поки ще недостатньо визначене, вже зараз, враховуючи досвід роботи психологічної служби в інших соціальних сферах, можна позначити методологічні та стратегічні орієнтири діяльності такої служби в освітньому просторі ВНЗ.

*Методологія організації психологічної служби у ВНЗ повинна містити:*

- сукупність науково-теоретичних принципів її функціонування (які мають визначити, чи зможе така служба реалізувати стратегічні функції в процесі модернізації вищої освіти);
- основні засоби (технологічні, кадрові, інші ресурси, якими будуть вирішуватися її цілі та завдання);
- методи роботи психологів;
- ключові правила діяльності тощо.

*Методологічні основи діяльності психологічної служби ВНЗ.*

*1. Теорія психології розвитку, завдання розвитку та домінуюча мотивація життєдіяльності студентської молоді.* Теоретичний аналіз та широкі експериментальні дослідження показують, що вік студентства – це вирішення завдань розвитку і реалізації функцій, які лежать не тільки у сфері професійної підготовки. Професія отримується для того, щоб реалізуватися як особистість, забезпечити собі гідне життя, створити сім'ю, визначитися у життєвих перспективах.

З одного боку, сучасне суспільство надає молоді мораторій для пошуку себе і самовизначення, з іншого боку, не пропонує достатньо адекватного і конструктивного образу майбутнього, його сенсу. Таке положення може вкрай негативно позначитися на визначенні напрямку особистісного розвитку суб'єктів освітнього простору. Ідеальний образ майбутнього включає уявлення про професійну та кар'єрну лінії розвитку, сімейні відносини, прагнення до саморозвитку. Це далеко не повний перелік вікових завдань психологічного розвитку студентської молоді. Не враховувати всі ці особливості в організації вищої освіти не можна. Домінуючі потреби студентів повинні бути враховані. Необхідно позбавлятися від ілюзій, що навчальні, пізнавальні потреби студентів мо-

жуть мінімізувати мотивацію домінуючих завдань віку. Нерозуміння цього може загострити суперечності між мотиваційним настроєм молоді та вимогами викладачів.

Основні напрямки роботи психологічної служби ВНЗ щодо мотиваційних аспектів життєдіяльності студентів:

- розв'язання суперечностей між домінуючими потребами молоді та ігноруванням їх організаційними структурами ВНЗ;
- усунення ілюзій викладачів щодо домінуючої мотиваційної основи навчальної діяльності студентів;
- психологічне обґрунтування вимог щодо створення оптимального узгодження між рішенням вікових проблем життєдіяльності студентами та процесом професійного навчання.

*2. Теоретичні аспекти відносно студентського віку, як особливої фази інтелектуального розвитку.* Студентський вік називають вершинною фазою розвитку логічного мислення, творчої уяви, інтуїції, довільної вибірковості пізнання, смислової цілісності й усвідомленості. Але, на жаль, у силу обставин перманентно здійснюваної реформи шкільної освіти, у окремих студентів спостерігаються явні прогалини, недоліки, диспропорційність у розвитку когнітивної сфери (наприклад, у видах сприйняття, мислення, уяви, пам'яті), які за роки навчання мають набути професійних рис та особливостей. Такі студенти для успішного професійного визначення потребують кваліфікованої допомоги психолога. Ці проблеми повинні вирішуватися психологічною службою ВНЗ.

Основні напрямки роботи психологічної служби ВНЗ щодо інтелектуального розвитку студентів:

- науково-дослідна робота (співробітників лабораторії психологічної служби);
- індивідуальне консультування;
- робота щодо розвитку когнітивної сфери студентів;
- усунення недоліків когнітивних процесів окремих студентів (засобами групових тренінгів розвитку креативності мислення і т. п.).

*3. Теоретичне підґрунтя: студентський вік – це особливий період у розвитку якісно нових комунікативних можливостей.* Відмінною особливістю спілкування старшого юнацького віку в період переходу до дорослості є зміна його взаємодій, не тільки у своїй віковій когорті, але й під час ділових комунікацій зі старшою віковою групою. У студентів виникають особливі взаємини з людьми, що стоять на більш високій соціальній ієрархічній сходинці. Ця особливість спілкування студентів може як позитивно, так і негативно відбиватися на взаєминах з адміністрацією університету, з викладацьким складом та на розвитку моральних особистісних якостей майбутніх професіоналів.

Основні напрямки роботи психологічної служби ВНЗ з проблемами комунікативної діяльності студентів і викладачів:

- проведення соціально-психологічних тренінгів з першокурсниками;
- спеціальна психологічна робота у випадках виникнення конфліктних комунікативних ситуацій;
- усунення труднощів у спілкуванні студентів і молодих викладачів засобами індивідуального консультування та групових занять.

*4. Педагогічні інновації у розвитку ВНЗ – перехід ВНЗ до нових освітніх технологій навчання.* Концепція психологічної служби ВНЗ повинна будуватися на методології компетентнісного підходу до професійної підготовки студентів. До цього процес навчання у ВНЗ зводився до отримання сукупності знань, умінь, навичок, що визначають високу результативність праці майбутнього фахівця, а компетентність розглядалася як визначений технологічний обсяг, необхідний для виконання професійних завдань. Сьогодні у структурі професійної компетентності особистісна складова майбутнього про-

фесіонала є визначальною якістю фахівця. Компетентність визначається не тільки знаннями, що мають безпосереднє практичне значення, але й світоглядною позицією людини, його загальними уявленнями про природу, суспільство та своє місцезнаходження у них.

Компетентність – це складна комбінація особистісних якостей і властивостей: вектор професіоналізації; єдність теоретичної і практичної готовності до праці; здатність здійснювати складні види дій та ін. Компетентність включає гносеологічний компонент, що визначає адекватність професійного сприйняття, осмислення природних і соціальних процесів світу; систему знань, що характеризуються такими якостями, як гнучкість, варіативність, адаптивність, прогностичність, цілісність. Аксиологічний компонент компетентності визначає смисли та етику професійної діяльності [11].

Основні напрямки роботи психологічної служби ВНЗ у вирішенні проблем розвитку професійної компетентності студентів:

- моніторинг рівнів та станів компетентності майбутніх фахівців;
- спеціальна психологічна робота щодо формування особистісних та мотиваційно-ціннісних компонентів майбутніх фахівців.

Всі вищеперелічені науково-теоретичні принципи можна розглядати і як аргументацію необхідності створення психологічної служби, і як підстави її стратегічних можливостей у професійній підготовці студентів.

*Стратегічні можливості психологічної служби ВНЗ*, перш за все, мають визначатися:

- призначенням та завданнями, що стоять перед сучасною вищою освітою;
- позиціями і традиціями в розумінні сутності призначення роботи ВНЗ;
- можливостями самої психологічної науки та психологічної практики втручатися в процес підготовки фахівців з вищою освітою.

При цьому важливо визначити необхідність організації психологічної служби у ВНЗ. Аналіз сучасних публікацій з цього питання свідчить, що психологічна служба необхідна, щоб зробити вищу освіту не тільки професійною, але й особистісно-розвиваючою; щоб вирішити за рахунок психологічних факторів проблему підвищення якості вищої освіти; щоб усунути витрати і суперечності дидактики сучасного вузівського навчання; сприяти переходу професійної підготовки студентів від репродуктивного до розвиваючого творчого формату; щоб усунути суперечності між рівнями розвитку когнітивної та особистісної складових професійної підготовки фахівця.

Питання щодо основних засобів психологічної служби ВНЗ (технологій, кадрів тощо) можна вирішити тим, що оскільки соціальна ситуація розвитку освіти в нашій країні й у світі в цілому виводить на перший план особистість учня, то, природно, психологічна служба ВНЗ може використовувати арсенал психологічних технологій розвитку особистості, психології навчання, індивідуалізації, створених у різних галузях вітчизняної та зарубіжної психологічної науки і практики (безумовно, ставлячись до цього арсеналу критично з позицій сучасної соціальної ситуації).

Кадрове забезпечення психологічної служби ВНЗ також може бути вирішене. Сьогодні намітилася тенденція у ВНЗ, навіть не гуманітарного профілю, відкривати психологічні кафедри (факультети), тому робота служби може здійснюватися співробітниками психологічних кафедр, студентами випускних курсів, магістрами, аспірантами, або залученням фахівців-психологів з інших ВНЗ, психологічних центрів і сфер виробництва.

Під час створення психологічної служби ВНЗ необхідно визначити мету та завдання її подальшої діяльності, а також спланувати цю діяльність.

Психологічна служба в системі вищої освіти – це сукупність багатьох складових: наукової (теоретичної), прикладної (методичної), практичної (консультування, профі-

лактика, психодіагностика, просвітництво), організаційного (структурні підрозділи, кадри, зовнішні і внутрішні взаємозв'язки).

Систематизація напрямів роботи психологічної служби ВНЗ на початкових етапах її становлення вимагає серйозної науково-дослідної роботи щодо побудови цілісної, науково-обгрунтованої моделі психологічної служби професійної вищої школи та визначення першочергових завдань експериментальної та технологічної розробки такої моделі.

Необхідне створення нормативно-правової бази функціонування служби, визначених нормативних документів, що відображають запити до психологічної служби регіональних управлінських структур, залежно від специфіки ВНЗ та умов конкретного регіону, в якому можливе працевлаштування випускників ВНЗ. Має бути визначено стратегічну політику та основні тактичні завдання роботи психологічної служби відповідно до профілю ВНЗ.

Досвід роботи психологічної служби в системі вищої освіти хоча і незначний, але показує, що всі перераховані організаційно-змістовні позиції поки що чітко не визначені. Тому так важливі при ВНЗ психологічні науково-дослідні лабораторії для визначення методології та створення варіативних моделей психологічної служби, а також для конкретної розробки змісту діяльності психологів, з обачливим використанням позитивного досвіду та технологічних напрацювань практичних та соціальних психологів в інших соціальних сферах та освітніх системах країни. Потрібно провести детальний аналіз помилок, у тому числі і стратегічних, неузгодженостей, суперечностей, досвіду психологічної практики в системі освіти, дослідити основні ризики, щоб оптимізувати роботу такої служби.

Головною метою діяльності психологічної служби ВНЗ на етапі її становлення є систематична проробка проблем як на теоретичному, так і на технологічному рівнях, пов'язаних з організацією психологічного супроводу компетентнісної моделі професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах реалізації багаторівневої професійної вищої освіти.

*Пріоритетні завдання психологічної служби ВНЗ* можуть бути сформульовані таким чином:

- супровід не тільки процесу навчання, не просто процесів адаптації студентів до ВНЗ і, навіть, не просто підготовки до майбутньої професійної діяльності, а процесу самовизначення та розвитку особистості студента-майбутнього професіонала;
- діагностика психологічної складової навчального процесу та особистісних параметрів розвитку його суб'єктів (вивчення станів і властивостей особистості студентів, здібностей та особливостей когнітивних процесів у пізнавальній діяльності, їх ціннісних орієнтацій та ін.);
- спеціальна психологічна підготовка студентів до ефективного входження в професійну сферу засобами навчальної діяльності (навчання студентів технологіям творчої діяльності; способам саморозвитку вищих якостей когнітивних процесів; ефективної комунікативної взаємодії; технологіям особистісного та професійного зростання);
- участь науково-дослідної лабораторії психологічної служби ВНЗ у розробці розвиваючих технологій навчання (навчання суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і студентів; технологіям проведення студентами науково-дослідної діяльності; розвиток навичок і вмінь диференціації-інтеграції змісту знань у навчальних дисциплінах та ін.);
- підвищення психологічної компетентності викладацького складу ВНЗ у здійсненні роботи з сучасною молоддю (тактика врахування суміщення студентами навчання і роботи, участь у вирішенні особистісних проблем, подолання асоціальної поведінки);
- участь практичних психологів у створенні умов розвитку творчих здібностей студентів. Доведено, що репродуктивний шлях навчання малоефективний у становленні високої якості професійної підготовки майбутнього фахівця, тому пріоритетне місце

в роботі психологічної служби ВНЗ повинне належати включенню психологів у проектування умов для розвитку творчості студентів (встановлення співвідношення між аудиторним навчанням і виробничою практикою; здійснення студентами самостійного навчального пошуку та вибору інформаційного простору; розробки інноваційної дидактичної технології; зміни системи оцінки знань у ВНЗ тощо);

- визначення способів включення отриманих у ВНЗ знань у сферу суб'єктивного ставлення студента до майбутньої професійної діяльності та цілеспрямованості навчання;
- розробка теоретичних основ та технологій розвитку інноваційної професійної діяльності майбутнього фахівця, відповідно до змін у соціально-економічному просторі;
- залучення окремих студентів та творчих груп у спільну науково-дослідну роботу щодо вивчення причин, видів, форм відчуження студентів у навчально-виховному процесі, а також в експериментальне дослідження очікувань та установок студентів від навчання у ВНЗ;
- вирішення психологічних проблем вибору професійного шляху студентів та створення відповідних експериментальних інструментів в умовах реформування вищої школи;
- вирішення проблеми невизначеності професійної підготовки майбутніх фахівців у нових соціально-економічних умовах;
- допомога окремим студентам і викладачам у вирішенні особистих психологічних проблем;
- вивчення основних психологічних проблем, з приводу яких студенти вважають за можливе звернутися за допомогою до психолога, їх систематизація для подальшої профілактичної діяльності;
- розробка нових технологій психологічного консультування клієнтів з психологічними проблемами засобами індивідуального психологічного і групового консультування;
- з метою моніторингу результатів роботи психологічної служби ВНЗ, а також планування і вдосконалення її діяльності, вивчення запитів студентів до психологічної служби ВНЗ та аналіз уявлень студентів про можливості психологічної допомоги засобами психологічної служби;
- просвіта студентів та співробітників університету про специфіку та можливості психологічного супроводу професійного та особистісного зростання студентів психологічною службою ВНЗ тощо.

Це далеко не повний перелік завдань роботи психологічної служби ВНЗ, націленої на психологічний супровід професійного навчання студентської молоді.

**Висновки і пропозиції.** Таким чином, проведені дослідження дозволили:

- визначити важливу роль психологічної служби освітнього простору ВНЗ України в сучасних умовах формування інноваційної економіки та модернізації вищої освіти;
- відзначити необхідність створення та розвитку нової психологічної служби ВНЗ, яка буде сприяти інноваційному розвитку та якісним змінам у системі вищої освіти щодо підготовки конкурентоспроможних, мобільних, ініціативних, креативних фахівців;
- позначити методологічні та стратегічні орієнтири діяльності такої служби в освітньому просторі ВНЗ.

Реальні можливості психологічної служби ВНЗ досить значні і можуть вважатися інноваційними в модернізації системи вищої освіти України, а реалізація їх має відбуватися в контексті історичних, державних, соціальних завдань та актуальних проблем професійної вищої освіти.

Інноваційна модель психологічної служби вищої освіти повинна будуватися на принципах стійкого розвитку на підґрунті загальних законів природознавства і має бути націленою на формування у майбутніх фахівців нових якостей, затребуваних інноваційною економікою.

### Список використаних джерел

1. Про покращання соціально-педагогічного і психологічного супроводу навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації [Електронний ресурс]: Наказ МОН України від 30.12.2009 № 1248. – Режим доступу: <http://psyua.com.ua/page/zakon.php>.
2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо діяльності працівників психологічної служби у 2012/2013 н. р. [Електронний ресурс]: Лист МОНмолодьспорт від 19.07.2012 р. № 1/9-517. – Режим доступу: <http://psyua.com.ua/page/zakon.php>.
3. Богуславский М. В. Проблемы реформирования российского образования (историко-педагогический аспект) [Электронный ресурс] / М. В. Богуславский. – 2010. – № 1. – Режим доступа: [www.pmedu.ru](http://www.pmedu.ru).
4. Діяльність психологічної служби: методичні та етичні акценти: методичний посібник / упорядник К. М. Муліка. – Полтава: ПОППО, 2007. – 156 с.
5. Зеер Э. Ф. Психология профессий: учеб. пособ. для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.
6. Кайріс О. Д. Сучасний стан і тенденції розвитку психологічної служби ВНЗ в Україні і за кордоном [Електронний ресурс] / О. Д. Кайріс // Вісник психології і соціальної педагогіки: збірник наукових праць / Інститут психології і соціальної педагогіки Київського ун-тету імені Бориса Грінченка; Московський гуманітарний педагогічний ін-т. – Випуск 2. – К., М., 2010. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>.
7. Освіта України — 2011: Інформаційно-аналітичні матеріали про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2011 році [Електронний ресурс] / уклад.: О. А. Удод, К. М. Левківський, В. П. Погребняк, О. В. Дашковська, Д. Б. Панасевич, А. К. Солоденко. – Режим доступу: <http://timo.com.ua/node/10040>.
8. Панок В. Г. Психологічна служба у вищому навчальному закладі / В. Г. Панок // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К.: Логос, 2008. – Т. 7. – Вип. 13. – С. 119-124.
9. Укке Ю. В. Психологическая служба в зарубежных ВУЗах / Ю. В. Укке // Психологическая служба ВУЗа: принципы, опыт работы. – М.: Прогресс, 1993. – 287 с.
10. Чайка В. Г. Особенности социально-психологической адаптации студента к обучению в ВУЗе / В. Г. Чайка // Инновации в образовании. – 2002. – № 2. – С. 34-41.
11. Чиркова Т. И. Психологическая служба ВУЗа: иллюзия или стратегическая возможность решения проблем профессиональной подготовки студентов? [Электронный ресурс] / Т. И. Чиркова // Проблемы современного образования. – 2011. – № 1. – Режим доступа: [www.pmedu.ru](http://www.pmedu.ru).
12. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України [Електронний ресурс] / Василь Шинкарук. – Режим доступу: [http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr/napr\\_ukr.doc](http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr/napr_ukr.doc).